

ЕТАПИ УТВЕРДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО УНІВЕРСАЛІЗМУ

Стаття П.Павленка «Етапи утвердження християнського універсалізму» присвячена проблемам внутрішніх змін в християнстві на етапі його становлення як світової релігії. Оригінальне Ісусове християнство (іудеохристиянство) мислило себе в контексті іудаїзму, в єврейському культурному полі, оскільки подавало себе месіанською течією в межах тогочасного іудаїзму, розуміло себе завершальним етапом розвитку іудейської релігії, її кінцевим пунктом, натомість еллінохристиянство обстоювало віру в Христа, ґрунтуючи її здебільшого на засадах грецької філософської думки, елліністичного світогляду та римського космополітизму, більше того – універсалістське християнство чи еллінохристиянство водночас формувалося ще й на запереченні єврейоцентричної іудеохристиянської традиції, по суті, на запереченні оригінальної апостольської традиції.

Ключові слова: раннє християнство, іудеохристиянство, еллінохристиянство, паулінізм, Ісус Христос, Месія, іудаїзм.

Кінцевий ідеал більшості неохристиянських конфесій – не реформація, не розбудова, не вдосконалення «цьогосвітнього» суспільства, а пасивне очікування і сподівання досягти єднання з Богом. А якраз оця пасивність і становить одну з ознак глобалістичної ідеології. Це – по-перше. По-друге, оскільки сучасне неохристиянство обстоює універсалістські, космополітичні ідеали, а антинаціональне, антидержавне налаштування його адептів очевидне, то це є ще однією ознакою присутності явних тенденцій до глобалізації в неохристиянстві. Більше того, неохристиянство у своєму заклику до відновлення, реставрації апостольського християнства насправді відроджує не первісну палестинську християнську традицію, яка, як відомо, мала яскраво виражену єврейську етнічну домінанту, а саме паулінізм –

---

* Павленко П.Ю. – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

еллінохристиянський універсалізм з його тінню римського імперського космополітизму.

Відтак, сучасні тенденції окремих конфесій реалізувати ідею відродження Новозавітної Церкви, початкову апостольську традицію перших століть, насправді є спробами створення нових, здебільшого неохристиянського толку, конфесій з яскраво вираженим доктринальним креном у бік дособорної еллінохристиянської традиції. Іншими словами, в неохристиянському вираженні повернення до новозавітної, євангельської, апостольської чи первіснохристиянської традиції передбачає по суті відновлення в чистому вигляді еллінохристиянства чи паулінізму, з його універсалістськими поглядами, з відповідно негативним ставленням до етнічного.

Основний зміст статті. Еллінохристиянська традиція, на відміну від іудеохристиянської, практично від самого свого початку вороже ставилася до етнічного, бо ж розцінювала його, як один з атрибутів «цього світу», як одну з форм тілесного буття. Натомість іудеохристиянство, при всьому його негативізмі до земного, водночас не заклиало до зречення етнічного, не примушувало віруючого забути, якого він роду племені.

Євангельська ідея про зречення світу виникла очевидно під впливом негативного ставлення євреїв, з одного боку, до імператорського Риму, до його колонізаторської політики на палестинських теренах, а з іншого – до елліністичного світу, культурний пресинг якого з часу правління Ірода I Великого був надто сильним і викликав серед народного загалу спротив. А оскільки Римська імперія розуміла себе «світом», «всесвітом» (універсумом, ойкуменою), то євангельський заклик до зречення світу на початках означав зречення Риму, не визнання ні імператорів, ні культів їх «божественних» осіб, ні їхньої політики, бо все це на підставі Тори розцінювалося іудеями, як зло, гріх. В принципі, для іудея подібне негативне ставлення до Риму, загалом до елліністичного світу не було чимсь новим, оскільки все це регулювалося відповідними положеннями закону, все язичницьке в якому якраз і розцінювалося, як зло й гріх.

З огляду на зміст новозавітних синоптичних Євангелій, послання палестинських апостолів та Книгу Об'явлення, з усією відповідальністю можна стверджувати, що вони не виступають проти етнічної сфери. Приміром, за Книгою Об'явлення Івана Богослова – однієї з яскравих іудеохристиянських праць на рівні новозавітного канону – такі поняття, як етнос, національність не тільки не зникають в цьогосвітньому суспільстві, а продовжують існувати навіть там – на «новій Землі». «...І **народи ходитимуть у світлі його** (Тут і далі курсив наш – П.П.), а земські царі принесуть свою славу до нього. А брами його

зачинятись не будуть удень, бо там ночі не буде. І *принесуть до нього славу й честь народів*. І не ввійде до нього ніщо нечисте, ані той, хто чинить гидоту й неправду, але тільки ті, хто записаний у книзі життя Агнця» (Об. 21:22-27). Показово, що «народи» принесуть свою «честь і славу», тобто все те, що, власне, й визначає і перетворює ту чи іншу групу людей на етнос як на ту історичну спільність, що володіє стабільними особливостями мови, культури і психічного складу, мешкає на певній території і усвідомлює свою єдність і водночас відмінність від інших, тобто визначає його, як окремий народ. А оскільки в наведеному тексті з Об'явлення зазначаються ще й «земні царі», які також, як і народи, «принесуть свою славу» до майбутнього Царства вічного божественного благоденства, то виходить, що існуватиме й саме поняття «держава» як соціально-територіальну організацію, що утворена тим чи іншим народом (етносом). Принагідно зазначимо, що цей текст з Об'явлення є важливим для нас ще й тому, що на підставі нього можна чітко відстежити, що євангельська ідея зречення світу, навіть зречення віруючим «самого себе», водночас не передбачала заперечення сфери етнічного буття.

Поруч з цим, не те, що не зрікається свого єврейського походження, а навіть хизується ним, і родоначальних еллінохристиянства апостол Павло (і це попри те, що й він доволі негативно ставиться до «цього світу»). «Як хто інший на тіло надіяється думає, то тим більше я, обрізаний восьмого дня, з роду Ізраїля, з племені Веніяминового, єврей із євреїв, фарисей за Законом» (Фил. 3:4-5); «Отож я питаю: Чи ж Бог відкинув народа Свого? Зовсім ні! Бо й я ізраїльтянин, із насіння Авраамового, Веніяминового племені. Не відкинув Бог народа Свого, що його перше знав...» (Рим. 11:1-2). Однак слід розуміти, що подібний патріотизм в апостола часто є удаваним, показним, як, зрештою, і його згадки про своє фарисейське минуле. До подібних хизувань він прибігає задля того, щоб привернути увагу, підвищити авторитет апостола в колі своїх одноплемінників, аби наворотити їх у християнство. Таким чином, і його привселюдні згадки про те, що він є євреєм, і те, що він був донедавна фарисеєм, і навіть ставка на те, що він колись був «ревнивцем» іудейського закону, я, зрештою, і його прагнення опікуватися майбутньою долею Ізраїлю, є лише засобами євангелізації євреїв. З таким само успіхом, але рівно до навпаки, він приводить до Христа і язичників. В язичницькому середовищі апостол здійснюється ставку на своє римське громадянство, елліністичне виховання і діаспорне походження. Подібну дворушність апостол розуміє, як норму, бо ж керується принципом, за яким все мусить бути прийнятним, якщо воно веде до Христа. «Від усіх бувши вільний, я зробився рабом для всіх, щоб найбільше придбати. Для юдеїв я був, як юдей, щоб юдеїв придбати; для підзаконних був, як підзаконний, хоч сам підзаконним не бувши, щоб придбати підзаконних. Для тих, хто без Закону, я був беззаконний, не бувши беззаконний Богові, а законний Христові, щоб придбати беззаконних. Для слабих, як слабкий, щоб придбати слабих. Для всіх я був усе, щоб спасти бодай деяких. А це я роблю для Євангелії, щоб стати її спільником. Хіба ви не знаєте, що ті, хто на

перегонах біжить, усі біжать, але нагороду приймає один? Біжіть так, щоб одержали ви!» (1 Кор. 9:19-24).

Втім, якщо іудеохристиянство не розводило перед віруючим його життя у світі із життям у Церкві, що вказує лише на те, що іудеохристиянство, як поруч й іудаїзм, було способом життя, комплексом норм, виведених на базі єврейсько-іудейського культурно-релігійного комплексу, то паулінізм інтерпретував християнські настанови вже, як такі, що стосуються громадівського (церковного) життя, дотримання церковної дисципліни і порядку, богослужбових практик, не торкаючись водночас проблем людини в земному і, зрозуміло, не ставлячи на меті їх вирішувати. Наприклад, за ап. Павлом, в межах Церкви не існує рабства – раб-християнин і християнин-рабовласник в християнській громаді є рівними. Проте поза Церквою, «у світі», все залишається незмінним: оскільки все земне є сферою діяльності Сатани¹[1], то на нього не можуть поширюватися церковні норми. Рівною мірою це стосується і соціальної рівності між віруючими, яка поза межами громад не існує.

За еллінохристиянством, змінювати світ недоцільно, не має сенсу, оскільки він, будучи сферою зла й гріха, приречений на знищення. В земному діють інші закони, аніж у Церкві; в межах його чинні абсолютно інші параметри міжлюдських відносин, аніж ті, які мусять бути серед християн. Дарма, що апостол язичників начебто й хизується своїм тілесним походженням, традиційного для євреїв поділу людства на євреїв та язичників насправді він не приймає, оскільки не визнає й такого поняття, як етнічне. Поділ людей за етнічними ознаками для ап. Павла чинний лише за межами християнського суспільства, натомість у Церкві, яку він вважає новим істинним «Ізраїлем Божим», всі рівні на тій підставі, що тут не повинно бути «ані геллена, ані юдея, ... варвара, скита, раба, вільного, але все та в усьому Христос!» (Кол. 3:10-11), а все тому, що «всі сини Божі через віру в Христа Ісуса! Бо ви всі, що в Христа охристилися, у Христа зодягнулися! Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі!» (Гал. 3:23-28). А якщо істинним царством, і водночас істинним Ізраїлем, згідно з Павлом, є одна лише Церква, а всі царства земні, як і увесь матеріальний світ, відповідно, постають лише маревом, тимчасовою реальністю, час існування якої добігає свого кінця, то зрозуміло, що істинним вважається виключно громадянство Царства Небесного як Небесного Ізраїлю, в якому, на думку

1[1] Подібну позицію знаходимо в Енцикліці «*Rerum Novarum*» («Про нові речі») Папи Лева XIII. (Див.: *Rerum Novarum*, II, I, 1, a; II, I, 3; II, I, 3, a; пор.: Енцикліка Папи Івана Павла II «*Laborem Exercens*» («Працею своєю») та «*Centesimus Annus*» («Сотим роковинам»); ця Енцикліка присвячена 100-літньому ювілею Енцикліки «*Rerum Novarum*»). В російському перекладі із зазначеними енцикліками друком в наступному виданні: Энциклики Его Святейшества Папы Римского 1891, 1981, 1991 годов. О труде и человеческой жизнедеятельности, нравственности и морали. - К., 1993.

Павла, не існуватиме розрізнення за етнічними ознаками, оскільки всі, хто удостоїться честі увійти до нього, будуть «істинними ізраїльтянами» (Рим. 2:28-29, 9:4-6). «Бо нема різниці поміж юдеєм та гелленом, бо той же Господь є Господом усіх, багатий для всіх, хто кличе Його. Бо кожен, хто покличе Господнє Ім'я, буде спасений» (Рим. 10:12-13).

Подібна космополітична позиція апостола не була новою для елліністичного світу. Її обстоювали свого часу чимало грецьких мислителів, зокрема, Демокріт, Діоген Синопський і Сократ. А оскільки майбутній апостол язичників був діаспорним юдеєм і в його версії християнського віровчення присутня чимала кількість позицій, притаманних саме для грецької філософської думки, зокрема платонізму, то обстоювання ним універсалістських, космополітичних ідей поставало, як щось цілком природне і обумовлено традиційне, як для представника елліністичного світу, яким був ап. Павло, бодай що він був євреєм за етнічним походження.

Незважаючи на те, що й іудеохристиянство, й еллінохристиянство обстоювали євангельську ідею зречення світу, в уявленнях про земне, чуттєве вони були різними. Так, за іудеохристиянською традицією, все матеріальне, хоч і зникає, проте на зміну йому Богом буде створено новий, вільний від зла й гріха, але матеріальний (!) світ (2 Пет. 3:10-13; Об. 21:1-5). Подібна ідея цілком відповідає іудейському Святому Писанню, яке жодним чином не повчає конечності матеріального світу, а тим більше якомусь ідеальному, що змінює (чи замінює) земне. Месіанська доба в іудейській традиції (і, відповідно, в традиції іудеохристиянства) – це передусім період оновлення матеріального світу, очищення його від наслідків Адамового гріха, але ніяк не завершальний етап існування матеріального. «Бо ось Я створю нове небо та землю нову, і не згадаються речі колишні, і не прийдуть на серце! Тож навіки радійте та тіштеся тим, що творю Я, бо ось Я створю Єрусалима на радість, а народа його на веселість!..» (Іс. 65:17-19). Все це обумовлене тим, що все буття людини, згідно з віровченням іудаїзму, прив'язане до земного плану і навіть у воскресінні, яке, підкреслимо, буде тілесним, колись померлі праведники повстануть з могил, з пороку земного для вічного життя на вічній Землі.

Пауліністична традиція безпосередньо від ап. Павла щодо матеріального світу обстоює дещо інші від іудаїзму та іудеохристиянства положення: все земне конечне, в період здійснення есхатологічних подій воно зникає остаточно, а спасенне Богом людство продовжить своє існування десь в ідеальному. Постання нового (чи оновленого) світу не очікується на тій підставі, що матеріального світу вже більше не має, а подальше існування удостоєної спасіння частини людства переноситься в план божественного буття, де вже існує вічно. Виходячи з цього, й сама ідея воскресіння в апостола Павла тому і не передбачає тілесного воскресіння, що воскресіння за визначенням може бути лише тілесним, оскільки у власному сенсі процес воскресіння, згідно з іудейським Писанням, передбачає відновлення (повернення) до життя колись

померлих цілком тілесно для їх подальшого, але вічного, життя саме тут, на Землі.^{2[2]} В апостола ж язичників цей процес схожий на видозміну тілесного на духовне, та й сам він, хоча й вживає термін «воскресіння», водночас конкретизує, що насправді він означає «переміну» тіл (1 Кор. 15:51-52). А все тому, що, як наголошує апостол, «сіється тіло звичайне, встає тіло духовне», «тіло й кров посісти Божого Царства не можуть» (1 Кор. 15:35-54).

Отже, якщо Царство Боже в еллінохристиянських уявленнях є духовним, перебуває в ідеально-божественному, то відпадає не лише актуальна для земного світу система міжособистісних відносин, оскільки у «воскресенні ні женяться, ані заміж виходять, але (існують – П.П.) як Анголи ті на небі» (Мт. 22:30), але й необхідність етнічної ідентифікації людей, бо ж ангели, як відомо, є духовними створіннями. Саме тому паулінізм, на відміну від іудеохристиянства, обстоює ідею позаетнічного, універсального, духовного Ізраїлю, який то й «Ізраїлем» може називатися лише умовно, бо ж населити його будуть якісь нетілесні сутності, за природою своїх тіл схожі більше на ангелів, а не на людей. А оскільки, згідно з ап. Павлом, цьому світу приходить скорий кінець, то насущними, злободенними є виключно розмови про майбутнє Царство Небесне, а не про земне. «А це, браття, кажу я, бо час позосталий короткий, щоб і ті, що мають дружин, були, як ті, що не мають, а хто плаче, як ті, хто не плаче, а хто тішиться, як ті, хто не тішиться; і хто купує, як би не набули, а хто цьогосвітнім користується, як би не користувались, бо минає стан світу цього» (1 Кор. 7:29-31). Апостол язичників свідомо робить акцент на тому, що, по-перше, «час позосталий короткий», а по-друге, «хто цьогосвітнім користується, як би не користувались, бо минає стан світу цього», тобто жити в цьому світі належить так, щоб вже не зважати на цей земний світ – жити так, начебто вже настала вічність.

Іншими словами, якщо істинними розуміються лише потойбічне Царство Небесне, то, відповідно, все земне за цією схемою постає, як неістинне, тимчасове, тлінне. В цьому сенсі стає цілком зрозуміло, чому апостола язичників не цікавлять земні проблеми людини, натомість він закликає віруючих мріяти і чекати часу «кінця», жити у світі так, щоб максимально бути виключеним з нього, очікуючи при цьому пасивно часу переходу туди – в потойбіччя.

І хоча зауваги ап. Павла про те, що немає «ані геллена, ані юдея, ... варвара, скита, раба, вільного», стосуються лише церковного середовища, діють тільки в межах християнських громад, з часом (і не без підстав, коли, з одного боку, не сталося обіцяне Спасителем за життя його апостолів його Друге пришествя, а з іншого – Римська імперія стала «християнською») Церква

---

^{2[2]} «Воскреснути» за іудейським Писанням – це відновитися тілесно до життя в матеріальному, постати з мертвих буквально (грец. а) *nastasij* (anastasis)) – букв. *встати, піднятися знову*).

починає «прилаштовувати» своє віровчення до подальшого існування в земному, переглядати його з позиції доцільності, знімаючи водночас явних негативні точки щодо чуттєвого світу у своєму віровченні. З цього часу такі поняття, як «світ», «світський», і, відповідно, «тілесний», «плотський», стають розумітися не буквально, як це було ще за життя апостолів, а образно – суто в переносному сенсі, тобто в «духовному» значенні.

Приміром, (1) якщо євангельський Ісус недвозначно проголосив тезу про зречення світу, то через декілька століть ця ідея звелась до полеміки стосовно того, що саме слід розуміти під тим «світом», якого слід зрікатися; (2) якщо Євангелії повчають, що віруючому належить зрікатися всіх своїх рідних в буквальному сенсі, то пізніше буквально розуміння було змінене на фігуральне; (3) якщо, за Нагірною проповіддю, початково «блаженними» вважалися всі бідні, то пізніше – «бідні» (у матеріальному сенсі) були замінені на «бідних духом»; (4) якщо в новозавітних посланнях, і головне у Книзі Об'явлення Івана Богослова, основним ворогом християнства постає Римська імперія та її імператори, то з часом все стає навпаки – Рим стає «християнським», а імператор чи не найкращим другом усіх християн, зрозуміло, після самого Христа.

Втім за цими метаморфозами тез-антитез незмінними залишилися лише положення апостола Павла щодо етнічного. Якщо з часом офіційне християнство (маємо тут на увазі домінуючий паулінізм чи еллінохристиянство) переглянуло своє ставлення до низки речей, які в апостольський час оцінювалися виключно негативно (наприклад, ставлення до Риму, до рабовласництва), то чому не змінило свої погляди щодо етнічного? Це ще більш виглядає дивним, коли зважити, що в зауваги про заперечення поділу віруючих за етнічними ознаками стоять в тих само текстах, які говорять і про соціальну (заперечують рабовласницькі відносини), і статеву рівність між християнами (а це – Гал. 3:23-28 і Кол. 3:10-11), і навіть про майнову рівність, як це мало місце між палестинськими єбіонітами чи в первіснохристиянських комунах, про які ми читаємо в Діях апостолів (Дії 2:44, 4:32).

Між тим рабовласництво тісно увійшло в життя християнських громад, відповідно, зникла і майнова рівність між віруючими, перестав діяти і принцип рівноправ'я між жінкою та чоловіком. Що стосується рабства, то тут немає нічого дивного, оскільки самі відносини між Богом та віруючими, як в іудейському Святому Письмі, так і в християнських текстах виписані за схемою відносин між рабовласником та його рабами. На рівні й іудейської Біблії, і християнського Нового Завіту віруючий називається «рабом Божим», Всевишній його «любить», «милує», якщо той вірний йому, але й жорстоко карає за непослух. Відтак до Бога недарма на рівні Святого Письма застосовуються поняття, притаманні саме для рабовласницького і феодального суспільства, в це: «Вседержитель», «Цар», «Господь» (у сенсі «Пан» як «Володар») і подібні до них.

Апостол Павло наголошує, що в Христі не існує розрізень людей за етнічними ознаками. Подібна теза конкретно обстоюється в його посланнях щонайменше тричі – в Посланнях до римлян, до галатів та до колосян. «Бо нема різниці поміж юдеєм та гелленом, бо той же Господь є Господом усіх» (Рим. 10:12); «Нема юдея, ні грека...» (Гал. 3:23-28); «Нема ані геллена, ані юдея, обрізання та необрізання, варвара, скита...» (Кол. 3:11). «В Господі», повчає він, не діє поділ людей на євреїв та язичників, на еллінів (греків, римлян) та варварів, бо ж всі віруючі, ким би вони не були за етнічним походженням – всі християни єдині й рівні перед Христом. В такий спосіб апостол, з одного боку, ліквідує наріжну для іудаїзму ідею про богообраність єврейського народу, а з іншого – видозмінює її в такий спосіб, що богообраним народом відтепер слід вважати всіх християн, незалежно від статі, етнічного походження чи соціального статусу.

З усього видно, що метою ап. Павла було створити в межах християнської громади таке суспільство, яке б жило за правилами і законами майбутнього Царства Небесного, на скоре настання якого всі, в тому числі й він сам, з нетерпінням чекали щомиті. Але якщо Ісус із Назарету, позиціонує себе єврейським Месією, волів створити Царство Боже з *іудеїв* і передусім *для іудеїв* (зауважуючи, що він прийшов до «овечок дому Ізраїлевого»), оскільки, як правовірний іудей, визнавав непорушними заповіді Тори, в тому числі, зрозуміло, й традиційний для іудаїзму поділ людства на євреїв та гоїв (чи гоїв, тобто язичників) і його наріжну ідею про богообраність євреїв (Пов.Зак. 7:6, 14:1-2), то ап. Павло усуває не тільки означений поділ, а відхиляє й саму ідею богообраності єврейства.

В післяапостольський час Церква, з трьох позицій ап. Павла про рівноправність християн, а саме про рівність статеву, соціальну та етнічну, по суті, викидає із свого віровчення перші дві, залишаючи чинною лише третю – про етнічну рівність між християнами, точніше про відсутність будь-яких етнічних ознак між ними. Проте виникає питання: якщо апостол язичників забороняє в Церкві дію чинних для тогочасного рабовласницького суспільства дискримінаційних схем, а саме – дискримінацію за статтю (жінка-чоловік), за соціальним статусом (невільник-вільний, раб-рабовласник) і за етнічним походженням (єврей-язичник, еллін-варвар), то чому Церква з часом реанімує у своєму середовищі перші дві дискримінації – запроваджує рабовласництво і ставить жінку у залежність від чоловіка, а третю, «етнічну», схему змушує діяти у зворотному напрямку - язичник-єврей (тобто запроваджує новий поділ людства – християни-язичники-євреї). При чому, якщо євреї зневажали всіх неєвреїв, розуміючи *гойів* (гоїв) чи *язичників*, як грішників, розуміючи себе, на підставі своєї богообраності, народом святим і праведним, а греки та римляни, відповідно, всіх негреків чи неримлян, як *варварів*, тобто сприймали за

недолюдків^{3[3]}, то Церква запровадила в соціумі свою дискримінаційну схему, при чому навіть розширивши кількість антагоністів в ній з двох до трьох. Іншими словами, якщо для іудея світ ділився на божественний і небожественний, праведний і грішний і, відповідно, на іудеїв і язичників, то Церква поділила його на три сектори – на християн як праведників, на язичників як нехристиян (грішників, які потенційно можуть стати праведниками, прийнявши християнство) і на євреїв (іудеїв) як грішників, як ворогів, що не можуть стати праведниками в принципі, оскільки є «народом-христовбивцем». Насправді, це була вивернута навиворіт традиційна іудейська схема «єврей-язичник», в якій позитив відводився язичництву, натомість євреї зайняли місце негативу. В такий спосіб, за церковними уявленнями, язичники (точніше, християни з язичників) відтепер стають уособленням «народу Божого», а етнічні євреї та іудеї, і навіть іудеохристияни, вважаються ворогами Церкви, що з часом, на хвилі активних антисемітських настроїв, призводить до остаточного витіснення християн з іудеїв з громад, офіційних заборон іудеохристиянства як єресі і зрештою – до тріумфу еллінохристиянства в античному світі.

Говорячи про еллінохристиянство водночас слід зважати, що таке поняття, як «еллін», у тому сенсі, в якому його вживає ап. Павло і як воно розумілося в греко-римському світі, не зовсім означало етнічних греків. Справа в тому, що, з одного боку, для іудеїв це поняття було тотожним до поняття «язичник», а з іншого боку, для людей елліністичного світу, представників тодішньої Римської імперії «еллін» було сукупною назвою всіх, хто розмовляв грецькою мовою. А оскільки грецька мова в античному світі мала статус міжнародної (принагідно зазначимо, що грецькою також розмовляли й діаспорні євреї, за що материкові євреї їх називали *елліністами*), то й таке поняття, як «елліністичний» було, по суті, синонімом поняття «вселенський», «універсальний». Таким чином, еллінохристиянство в розумінні ап. Павла означає «вселенське християнство» чи «універсальне християнство», в сенсі «всезагальне», беручи до уваги, що лат. *universus* означає «сукупний», «спільний», «загальний», «всезагальний».

Універсалістська ідея еллінохристиянства цілком відповідала космополітичній ідеології римської влади і тому навіть тоді, коли імперія з часу імператора Константина стала вже «християнською», ці універсалістські ідеали християнства виявилися слухними й актуальними для подальшого утвердження римської центральної влади, імператорського престолу, імперської ідеології, в межах якої, як відомо, такі поняття, як римський народ, римське

3[3] Грец. βάρβαροι – букв. «незрозуміло які», «ті, що нечленороздільно говорять». Стародавні греки і римляни називали *варварами* всіх чужоземців (людей неелліністичного світу), оскільки мало того, що для них їхня мова була незрозумілою, вони навіть вважали, що їхня мова є мовою тварин, зокрема собак «bar-bar-bar» = «гав-гав-гав»).

громадянство поставало поняттям суто політичним і жодним чином вже не мали етнічного наповнення чи визначення. Початковий космополітизм еллінохристиянства був не лише спадкоємцем елліністичного космополітизму, а водночас і реакцією на нього, бо ж заперечував в ньому (принаймні теоретично) головне – політичне підґрунтя імперського космополітизму Риму з притаманною для нього соціальною і класовою нерівністю. Однак з часом ситуація змінюється кардинально – стаючи імперською структурою, Церква сама стає носієм імперського космополітизму.

А н о т а ц і ї

Статья П.Павленко «Этапы утверждения христианского универсализма» посвящена проблемам внутренних изменений в христианстве на этапе его становления как мировой религии. Оригинальное христианство Иисуса Христа (иудеохристианство) мыслило себя в контексте иудаизма, в еврейском культурном поле, поскольку подавало себя мессианским течением в пределах тогдашнего иудаизма, понимало себя завершающим этапом развития иудейской религии, ее конечным пунктом. Эллинохристианство же напротив – отстаивало веру в Христа, базируя её преимущественно на греческой философской мысли, эллинистическом мировоззрении и римском космополитизме, более того – универсалистское христианство или эллинохристианство вместе с тем формировалось еще и на отрицании еврейоцентричной иудеохристианской традиции, по сути, на отрицании оригинальной апостольской традиции.

Ключевые слова: *раннее христианство, иудеохристианство эллинохристианство, паулинизм, Иисус Христос, Мессия, иудаизм.*

Pavlenko Pavlo. Stages of adoption of Christian universalism. The original Christianity of Jesus Christ (Judeo-Christianity) realized itself in the entirely Judaism's context, in the Jewish cultural milieu presented itself as a messianic movement within Judaism of that time, perceived itself as a culminating stage of the development of Jewish religion. On the contrary to Judeo-Christianity, Hellene-Christianity asserted faith in Christ mostly grounded on the foundation of the Greek philosophical thought, Hellenistic and Roman cosmopolitan view. Moreover, universalist Christianity or Hellene-Christianity forged simultaneously with denial of Jewish-centric and Judaic-centric legacy, actually, side by side with rejection of the original Apostolic tradition.

Key words: *Early Christianity, Judeo-Christianity, Hellene-Christianity, Paulinism, Jesus Christ, Messiah, Judaism.*